

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Year: 2 - Number: 2 p. 115-134, Fall 2024

Deyimlerin Ortaokul 6. Sınıf Öğrencilerinin Algılarına Göre İncelenmesi Analysis Of Idioms According To The Perceptions Of Secondary School 6th Grade Students

DOI: 10.5281/zenodo.14650745

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Dr. Fesih Sarıgül
fesihsarigul@gmail.com

ORCID ID
0000-0001-5576-4014

Prof. Dr. Zekerya Batur
Uşak Üniversitesi,
zekerya.batur@usak.edu.tr

ORCID ID
0000-0002-7918-5305

Öz

Deyim, az sözle çok şeyin anlatıldığı kalıplaşmış kelime öbekleridir. Deyimler, aynı zamanda bir milletin kültürel yapısını ve dil zenginliğini gösteren kalıp ifadelerdir. Bu çalışmanın amacı; deyimleri, ortaokul 6. sınıf öğrencilerinin algılarına göre incelemektir. Çocukların, deyimleri nasıl algıladıkları ve yorumladıkları bu bakımdan önem arz etmektedir. Çalışma nitel bir araştırma olup araştırma deseni olarak betimleyici fenomenoloji deseni kullanılmıştır. Çalışma grubunu 6. sınıf öğrencilerinden 5 öğrenci oluşturmaktadır. Öğrenciler 2 erkek ve 3 kız; erkekler E1, E2, kızlar ise K1, K2 ve K3 olarak kodlanmıştır. Çalışmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden kolay ulaşılabilir durum örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu örnekleme yönteminin seçilmesinin nedeni, araştırmacının örnekleme ulaşmasının kolay ve ekonomik olmasıdır. Araştırmada, öğrencilerin etkinlik kâğıtlarının puanlaması, uzman görüşü alınarak hazırlanmış form ile elde edilmiştir. Çalışmanın verileri, öğrenciler ile birlikte 6 hafta boyunca yapılan etkinlikler sonucunda ortaya çıkmıştır. Daha sonra bu veriler, içerik analizine tabi tutularak yorumlanmıştır. Çalışmanın sonucunda deyimlerin kurgusal metinler ile öğretilmesinin deyim öğretiminde etkili bir yöntem olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Deyim, kurgusal metin, Türkçe eğitimi.

Abstract

Idioms are stereotyped phrases that tell a lot with few words. Idioms are also stereotyped expressions that show the cultural structure and linguistic richness of a nation. The aim of this study is to examine idioms according to the perceptions of 6th grade middle school students. How children perceive and interpret idioms is important in this respect. The study is a qualitative research and the descriptive phenomenology design was used as the research design. The study group consists of 5 6th grade students. The students were coded as 2 boys and 3 girls, boys were coded as E1, E2, girls as K1, K2 and K3. The easily accessible situation sampling method, one of the purposeful sampling methods, was used in the study. The reason for choosing this sampling method is that it is easy and economical for the researcher to reach the sample. In the study, the scoring of the students' activity sheets was obtained with a form prepared by obtaining expert opinion. The data of the study emerged as a result of the activities carried out with the students for 6 weeks. These data were then interpreted by subjecting them to content analysis. As a result of the study, it was concluded that teaching idioms through fictional texts was an effective method in teaching idioms.

Keywords: Idiom, fictional text, Turkish education.

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Year: 2 - Number: 2 p. 115-134, Fall 2024

GİRİŞ

Deyimler, az bir sözle çok şeyin anlatıldığı ve derin manalara haiz kelime kalıplarıdır. Deyimler, bir milletin kültürel yapısını ve dil zenginliğini gösteren, ortaya koyan değerli kalıp ifadelerdir. TDK'nin elektronik sözlüğünde deyim, “*Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, kendine özgü bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği, tabir.*” şeklinde ifade edilmiştir. Eroğlu (2014) deyimleri, bir dildeki çekici anlatım vasfı taşıyan ve çoğu kez bu kelimelerin gerçek anlamından uzaklaştığı kalıplaşmış ifadeler, nitelikli söz kalıplaşmaları ve anlatımı daha güçlü kılan ilginç ifadeler şeklinde belirtmektedir. Kaya (2011) deyimleri, bir durumu cazip bir anlatımla özel bir yapı içerisinde ifade eden ve gerçek anlamlarından ayrı anlamları olan kelime toplulukları şeklinde, Aksoy (1988), deyimlerin kalıplaşmış kelime grupları oldukları ve bu kelimelerin yerlerinin değiştirilemeyeceğini hatta aynı anlamda başka bir kelimenin dahi kullanılmayacağını ifade etmektedir. Bu bağlamda deyimlerin, bir bütünlük içerisinde et-tırnak ilişkisi gibi yerlerini değiştirmenin mümkün olmadığı, dilin anlatım gücünü arttırdığı, zenginleştirdiği ve az sözle anlatımı çekici kıldığı görülmektedir.

Deyimler; bir milletin sahip olduğu dilin canlılığını, güzelliğini ve zenginliğini gösterir. Bir dilin en büyük zenginliklerinin başını çeken şeylerden biri deyimlerdir. Deyimler, dil içerisinde büyük bir bölümü kaplamakta ve aynı zamanda o dili sağlamlaştırmaktadır (Demirkazık, 2013; Kaya, 1999; Chang, 2006; Ertuğrul, 2005). Batur (2011) deyimleri, bir toplumun yapısına ışık tutan ve içinde savaştan barışa, sevgiden nefrete, iyilikten kötülüğe, cahillikten bilgiliğe birçok söz barındıran önemli kelimeler şeklinde beyan etmektedir. Deyimler, bir toplumun hem maddi hem de manevi değerleriyle bağlantılıdır (Aksan, 2000; Romero ve diğerleri, 2008; Batur, 2011; Şahin, 2014; Çakmakçı, 2018).

Gibbs (1991) deyimleri çok dinleyen ve deyimler ile bütünleşen çocukların, çok daha iyi bir anlama ve anlatma kapasitesine sahip olduklarını ve sezgisel yönlerinin daha güçlü olduklarını ifade etmektedir. Bu nedenle deyimler ile erken tanışan çocukların, şanslı oldukları söylenebilir. Başka bir deyişle çocuğun dili, etkili bir şekilde kullanması yönünden deyimler, önem arz etmektedir. Nitekim deyim, derin ve güçlü manalara haiz kelime öbekleridir. Dil öğrenimi ve o dili etkili bir şekilde kullanabilmek için deyimler önemlidir. Çocuğun farklı düşünebilmesini sağlama ve çocuğun anlatma becerisini geliştirme yönünden de deyim ayrıcalıklıdır. Bu iki sebepten dolayı deyimler, ana dili öğretiminde önemli bir yer teşkil etmektedir. Deyimlerin öğretilmediği veya az öğretildiği bir ortamda dil öğrenimi eksik kalmaktadır (Aksan, 2015).

Deyimlerin Türkçe Öğretimindeki Yeri ve Önemi

Dil öğretimi, insanlık için her şey olmaktadır. Dil öğretimi ile birlikte kültür, tarih, din vs. gibi çok kıymetli olan toplumun dinamikleri de öğretildiği için önem arz etmektedir. İnsanların düşüncelerinin ortaya çıkmasına yardımcı olan ve insanlığın gelişimini sağlayan dil öğretiminin bu bağlamda dikkat çekmesi kaçınılmaz olmaktadır (Özbay ve Akdağ, 2013).

Türkçe Öğretim Programı'nda öğrenciler için; temel dil becerilerinin geliştirilerek dilin zenginliklerini keşfetmeleri ve Türkçeyi doğru, güzel ve etkili bir şekilde kullanmaları hedeflenmektedir (MEB, 2006). Şüphesiz ki doğru, güzel, etkili ve yerinde bir Türkçe kullanmak için deyimlerin kıymeti inkâr edilemez. Deyimler, Türkçenin zenginliğinin ve inceliklerinin ortaya çıkmasında büyük bir öneme sahiptir. Bu bağlamda düşünüldüğünde, Türkçe Öğretim Programı'nda deyimler ile ilgili kazanımlara geniş bir yer verilmesi gerekmektedir. Türkçe Öğretim Programı'nda (2019), “Söz Varlığı” başlığı altında “Deyim ve atasözlerinin metne katkısını belirler.”, “Yazılarını zenginleştirmek için atasözleri, deyimler ve özdeyişler kullanır.” kazanımlarına yer verilmiştir. Bu kazanımlar 5, 6, 7. ve 8. sınıflarda tekrar edilmiştir. Deyimler ile ilgili kazanımların az ve Türkçe (5, 6, 7 ve 8. sınıf) ders kitapları incelendiğinde etkinliklerin yetersiz olduğu görülmektedir.

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Year: 2 - Number: 2 p. 115-134, Fall 2024

Türkçe öğretimi, her eğitimci için önem arz etmektedir. Türkçe derslerindeki en genel amaç; Türkçenin öğrenenler tarafından temel dil becerileri etrafında verimli bir şekilde kullanılmasını sağlamaktır (Doğan, 2013). Türkçenin verimli bir şekilde öğretilmesi ve hayat ile bütünleşmesi noktasında deyimlerin önemi inkâr edilemez derecede büyüktür. Nitekim Türkçenin ifade ve anlam zenginliğini içinde barındıran deyimlerdir. Özbay ve Akdağ (2013) Türkçenin öğretiminde millî hisler ve düşünme babında keyifli, eğlenceli metinlerden yararlanarak deyimleri kavratmaya çalışmak ciddi bir önem taşıdığını ve deyimler yoluyla dil sevgisinin kazandırılabilceğini ifade etmektedir. Bu bağlamda Türkçe öğretiminde deyimlere yer vermek ve deyim öğretimini sağladıktan sonra öğrencinin öğrendiği deyimleri, okul dışında da kullanmasını takip edebilecek etkinlikler önemli bir ihtiyaç hâline gelmiştir. Nitekim bu kadar kıymetli kelime öbeklerinin gündelik hayatta kullanılması hem çocuğun anlatma becerisine hem de anlama becerine olumlu etkileri mevcuttur.

Mete (2014), deyimlerin öğrencilerde ifade gücünü arttırdığını, kültürel bir ortaklık sağladığını ve dile zenginlik kattığını, bu yüzden ana dili öğretimindeki yerinin çok önemli olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda deyimlerin Türkçe derslerinde etkinlikler yoluyla öğrencilere kazandırılması ve öğrencilerin bu deyimleri hayatına taşıyıp kullanması hayata uyum sağlaması noktasında kolaylıklar sağlamaktadır.

Çakmakçı (2018) deyimler, bir toplumun belli başlı özelliklerini öğrencilere tanıma fırsatı sunduğundan deyimler ile ilgili çalışmalara katılan ve deyimleri, hayatında etkili bir şekilde kullanan öğrencilerin hayata uyum sağlama noktasında daha pozitif olduklarını belirtmiştir. Bu ifadeler ışığında, Türkçe derslerinde ve diğer derslerde deyim kullanımına geniş çapta yer verilmesi gerekmektedir. Aynı zamanda deyimlerin etkili bir şekilde kullanılması ortak bir kültür meydana getirme anlamında da etkilidir. Bu kültürü çocuklara aşılama için deyimlerin değeri yadsınamaz. Bu sebep ile Türkçe Öğretim Programı'nda deyimlere geniş yer verilmesi gerektiği ile birlikte ders kitaplarında etkinlik sayısının da artırılması elzemdir.

Dilin doğasını kavratmak ve dili sistematik bir şekilde öğretmek amacıyla deyimlerin önemi inkâr edilemez (Cacciari ve Levorato, 1989; Shen, 2013). Bunun için özellikle Türkçe derslerinde deyimlerin öğretilmesine önem vermek ve deyim öğretimini eğlenceli hâle getirmek, deyimleri etkinlikler yoluyla öğretmek ana dilinin etkili bir şekilde kullanılmasına imkân sağlayacaktır.

Deyimler de en az atasözleri kadar hem ana dili hem de kültür öğreniminde önemlidir (MEB, 2019). Türkçe Öğretim Programı (2019) deyimleri, atasözleri ile birlikte ele almış, kazanımlarda deyim ve atasözlerine birlikte yer vermiştir. Bu bağlamda deyimlerin, atasözlerinden bağımsız kazanımlar ile hazırlanması hem deyimlerin kullanılmasını hem de deyimlerin tanınmasını kolaylaştıracak ve deyimler ile atasözlerinin birbirine karıştırılmasının önüne geçilmiş olacaktır.

Kurgusal Metin

Kurgusal metin, MEB Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programında metinlerin sınıflaması; öyküleyici, bilgilendirici, şiir şeklinde yapılması ve bu şekilde bir sınıflamanın amacının ise metin türleri arasındaki hareket alanını geniş tutarak metin çeşitliliğini artırmak olduğunu belirtmektedir (MEB, Türkçe Dersi Öğretim Programı, 2024: 26). Bu bağlamda araştırmada kullanılan kurgusal metinler hem metin çeşitliliği hem de metinler ile ilgili hareket alanının geniş olmasına imkân sağlamıştır. Nitekim kurgusal metinler, kişide dil zevki uyandırmak ile birlikte okuma sevgisi ve alışkanlığı kazandırma noktasında da önemli materyallerdir.

Kurgusal metinler, hayal dünyamızı zenginleştiren ve besleyen kaynaklardır (Güneş, 2013: 608). Kurgusal metinlerin özelliklerini Kolaç (2009: 603) şu şekilde belirtmektedir:

- Olaya dayalıdır. Olay veya olay örgüsü barındırır.
- Bir ana fikre dayanır.

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Year: 2 - Number: 2 p. 115-134, Fall 2024

- Şahıs, yer ve zaman unsurları vardır.
- Olay ya da olay örgüsü bir plana bağlı olarak anlatılır.
- Duygusal, hayali öğeler kullanılır.
- Kelimeler ve cümleler temel anlamı dışında farklı anlamlar da çağrışırlar.
- Anlatımın sonunda verilen mesaj kapalıdır.
- Okuyucunun, verilen mesajı algılaması için gayret göstermesi gerekir.
- Anlatımda öznellik hâkimdir.
- Anlatıcı bellidir.
- Yazarın kendine has bir anlatımı şekli vardır.
- Yazarın verdiği mesajların gerçek hayatta karşılığı olmayabilir.
- Estetik kaygı dikkate alınarak yazılır.

Araştırmanın Önemi

Deyimlerin gündelik hayatta kullanımına yönelik ve Türkçe eğitimindeki yeri ve önemi üzerine ne kadar çalışma yapılırsa azdır. Nitekim deyimler, gerek iletişim gerekse düşüncenin zenginliği bakımından çok kıymetli kalıp ifadelerdir. Malumdur ki, Türkçe derslerindeki genel amaç, Türkçenin öğrenciler tarafından temel dil becerileri bağlamında etkili bir şekilde kullanılmasını sağlamaktır (Doğan, 2013). Deyimler, temel dil becerilerinin gelişimi için çok önemli kelime gruplarıdır.

Deyimler, dilin hem anlama hem de anlatma becerisini olumlu yönde beslemektedir. Bu araştırma, deyimlerin önemini ortaya koyma ve Türkçe eğitimindeki yerinin, öneminin ve kullanımının gerekli ve değerli olduğunu hatırlatma yönünden dil ve Türkçe sahasında önemli bir yer teşkil etmektedir.

Araştırmanın Amacı

Deyim, bir milletin kültürel yapısını ve dil zenginliğini gösteren, ortaya koyan kalıplaşmış ifadelerdir. Bu bağlamda çocukların, bu sözleri nasıl algıladıkları ve yorumladıkları önemlidir. Bu doğrultuda çalışmanın amacı deyimleri, ortaokul 6. sınıf öğrencilerinin algılarına göre incelemektir. Araştırmanın amacı doğrultusunda şu sorulara cevap aranacaktır:

- 1- Ortaokul 6. sınıf öğrencileri deyimleri, algılarına göre nasıl ifade etmektedir?
- 2- Kurgusal metinler okunduktan sonra öğrencilerin deyimleri algılamasında bir değişiklik meydana gelmekte midir?

YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde çalışmanın modeli, çalışma grubu, çalışmanın uygulanması, çalışmada kullanılan veri toplama tekniği, veri analiz tekniği, geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları hakkında bilgi verilmiştir.

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma nitel bir çalışma olup araştırma deseni olarak betimleyici fenomenoloji deseni kullanılmıştır. Betimleyici fenomenoloji deseninde, belirli bir olguya yönelik bireysel algıların veya bakış açılarının ortaya çıkartılması ve yorumlanması amaçlanır. Fenomenolojik çalışmanın en genel amacı, katılımcıların konuya ilişkin düşüncelerine ulaşmaktır (Karasar, 2008).

Araştırma Grubu

Çalışma grubunu 6. sınıf öğrencilerinden 5 öğrenci oluşturmaktadır. Erkekler E1, E2 ile kızlar K1, K2 ve K3 şeklinde kodlanmıştır. Çalışmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden kolay ulaşılabilir durum örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu örnekleme yönteminin seçilmesinin nedeni,

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Year: 2 - Number: 2 p. 115-134, Fall 2024

araştırmacının, örneklemeye ulaşmasının kolay ve ekonomik olmasıdır. (Büyüköztürk, 2016). Çalışma grubu 6. sınıf öğrencilerinden yana karar kılınmıştır. Bunun nedeni ise Piaget, bilişsel gelişim dönemleri açısından soyut işlemler dönemindeki (11 yaş +) bu çocukların:

- Soyut düşünme,
- Bilimsel yöntemle problem çözme,
- Değer ve inanç sistemini yapılandırma,
- Fikir dünyasıyla aktif olarak ilgilenme ve düşüncesini etkinliklere yansıtma yönünden geliştiklerini ifade etmesidir (Akt. Senemoğlu, 2009).

Veri Toplama Süreci

Araştırmanın verilerini, öğrenciler ile birlikte 5 hafta süren etkinlik kâğıtları oluşturmaktadır. Araştırmada kullanılan deyimler, alanında uzman bir akademisyen ve sahada çalışan iki öğretmenden uzman görüşü alınarak belirlenmiştir. Deyimlerin, seviyeye uygunluğu ise Piaget'in "bilişsel gelişim dönemleri" göz önünde bulundurularak ve uzman görüşü alınarak oluşturulmuştur. Çalışma, okulların kapanmasına bir buçuk ay kala başladığından 6 deyim ile sınırlanmıştır. Her hafta bir deyim ile ilgili çalışma yapılmıştır. Her öğrenci ile deyim çalışması ayrı ayrı yapılmıştır. Öğrenciler ile farklı günlerde her hafta bir deyim olacak şekilde çalışılmıştır. Çalışmanın ilk basamağında, öğrenciye deyim verilip öğrenciden deyim anlamını ve deyimde içinde geçtiği bir cümle yazması istenilmiştir. İkinci basamağında ise deyim ortaya çıkma hikâyesi ile ilgili hazırlanmış kurgusal metin, öğrenciye okunmuştur. Öğrenci, deyim ile ilgili kurgusal metni dinledikten sonra tekrar deyim anlamını, cümle içinde kullanımını yazıp ilk basamaktan farklı olarak deyim görselini çizmiştir. Araştırmacı, çalışma esnasında öğrencilere hiçbir şekilde müdahale etmemiştir. Çalışma, 5 öğrenci, 6 deyim ve her hafta bir deyim olacak şekilde 6 hafta sürmüştür. Bu şekilde çalışmanın verileri elde edilmiştir.

Tablo 1. Araştırmada Kullanılan Deyimler

1. Göze girmek,
2. Pabucu dama atılmak,
3. Gözü yolda kalmak,
4. Etekleri zil çalmak,
5. Çizmeyi aşmak,
6. Karnı zil çalmak,

Verilerin Analizi

Nitel araştırma yaklaşımı doğrultusunda uygulanan bu çalışmada veriler, içerik analizine tabi tutulmuştur. Öğrencilerle birebir yapılan deyim çalışmasında bir öğrenci ile 30 dakika sürecek şekilde çalışılmıştır. Öğrenciye deyim ortaya çıkması ile ilgili kurgusal metin okunmadan önce 10 dakika, kurgusal metin okunduktan sonra 20 dakika süre tanınmıştır. Kurgusal metinler, İskender Pala'nın "İki Dirhem Bir Çekirdek" adlı eserinden ve internet ortamından tespit edilip uzman görüşüne sunulmuştur. Çalışma için en uygun olan metinlere, uzmanlarla yapılan fikir alış veriş sonucunda son şekil verilmiştir. Öğrencilerin, deyimlerin anlamı ile ilgili aldıkları notların değerlendirmesi, TDK Dijital Sözlük yardımı ile yapılmıştır. Görsellerin, deyimlere uygunluğu hakkındaki değerlendirme ise uzman görüşü alınarak elde edilmiştir. Öğrencilerin deyimler ile ilgili verdikleri cevaplar ve çizdikleri görseller şu şekilde değerlendirilmiştir:

- Öğrenci, deyimi TDK Deyim Sözlüğüne uygun kullanmıştır.
- Öğrenci, deyimi cümle içerisinde anlamına uygun kullanmıştır.
- Öğrenci, deyime uygun bir görsel çizmiştir.

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Year: 2 - Number: 2 p. 115-134, Fall 2024

Kurgusal metin okunduktan sonra öğrencinin deyim hakkındaki algısının değişip değişmediğini tespit etmek için yine öğrenciden deyim anlamını ve cümle içerisinde kullanımını yazması ve deyim için uygun bir görsel çizmesi istenilmiştir. Bu sayede aynı sorular sorularak öğrencinin deyim hakkındaki algısının değişip değişmediği tespit edilmiştir. Çalışmanın ilk basamağındaki değerlendirme ile ikinci basamağındaki değerlendirme puanları karşılaştırılıp yorumlanmıştır. Değerlendirmedeki puanlama ise deyim betimlenmiş (3), deyim az betimlenmiş (2), deyim betimlenmemiş (1) şeklinde yapılmıştır.

Araştırmanın Geçerlik ve Güvenirliği

Nitel araştırma yöntemlerinde elde edilen veriler, hem bağlamsal hem de yorumlanma yönünden kendine has bir şekilde olması gerekmektedir (Creswell, 2017). Nitel araştırmalarda araştırma verilerinin geçerlik ve güvenirliliği için araştırmacının bilgi yönünden donanımlı olması, alanda uzmanlığı, araştırmadaki uygulamaları bir dayanağa oturtması ve araştırmasının materyallerini hazırlarken uzman görüşüne sunması ve uzman kişiler ile birlikte hareket etmesi elzemdir.

Araştırmada kullanılan deyimler, alanında uzman bir akademisyen ve sahada çalışan iki öğretmenden uzman görüşü alınarak belirlenmiştir. Ortaokul 6. sınıf Türkçe Kitabında geçen deyimler bir liste haline getirilip uzman görüşüne sunulmuştur. Uzman kişiler ile fikir alışverişi neticesinde araştırmada kullanılması için 6 deyimde karar kılınmıştır. Daha sonra araştırmanın kurgusal metin öncesi ve kurgusal metin sonrası öğrencileri değerlendirmek için hazırlanan “değerlendirme formu” alanında uzman 3 kişinin görüşü alınmak kaydıyla kendilerine mail yoluyla gönderilmiştir. Uzman görüş birliği alınarak değerlendirme formuna eklemeler ve çıkarmalar yapılarak değerlendirme formuna son şekil verilmiştir. Kurgusal metin öncesi ve kurgusal metin sonrası öğrenci çalışmaları, araştırmacı tarafından tarafsız bir şekilde bu değerlendirme formlarına göre değerlendirilmiştir.

Araştırmada kullanılan kurgusal metinler, İskender Pala'nın “İki Dirhem Bir Çekirdek” adlı eserinden ve internet ortamından tespit edilip uzman görüşüne sunulmuştur. Çalışma için en uygun olan metinlere, 3 akademik uzman ile yapılan fikir alış verişi sonucunda metinlere karar verilmiştir.

Johnson (2005)'e göre bir araştırmada geçerlik, araştırmacının olanları nesnel ve tarafsız bir şekilde aktarma gayretinin bir neticesi iken güvenirlilik ise veri toplama ve bu verileri titizlikle analiz etme sürecinin ikna ve inandırıcılığının yüksek olmasıdır.

Araştırmanın geçerlik ve güvenirliliğini sağlamak adına Johnson (2005), şu basamaklardan bahsetmektedir:

- Gözlemleri dikkatli ve eksiksiz yapma,
- Veri toplama ve analiz etme aşamalarını tanıma,
- Değerli olan her şeyi not alma,
- Veri tanımlamada nesnel olma,
- Yeterli miktarda veri kaynağı kullanma,

Tablo 2. Kurgusal Metin Öncesi Değerlendirme Formu

<i>Değerlendirme Formu</i>	<i>Deyim Betimlenmemi</i>	<i>Deyim Az Betimlenmi</i>	<i>Deyim Betimlenmi</i>
	§	§	§
▪ <i>Öğrenci, deyim TDK Deyim Sözlüğüne uygun kullanmıştır.</i>	1	2	3
▪ <i>Öğrenci, deyim cümle içerisinde anlamına uygun</i>	1	2	3

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Year: 2 - Number: 2 p. 115-134, Fall 2024

kullanmıştır.

Tablo 3. Kurgusal Metin Sonrası Değerlendirme Formu

<i>Değerlendirme Formu</i>	<i>Deyim Betimlenmemi §</i>	<i>Deyim Az Betimlenmi §</i>	<i>Deyim Betimlenmi §</i>
▪ <i>Öğrenci, deyimi TDK Deyim Sözlüğüne uygun kullanmıştır.</i>	1	2	3
▪ <i>Öğrenci, deyimi cümle içerisinde anlamına uygun kullanmıştır.</i>	1	2	3
▪ <i>Öğrenci, deyimine uygun bir görsel çizmiştir.</i>	1	2	3

BULGULAR VE YORUM

- Araştırmanın “Ortaokul 6. sınıf öğrencileri, deyimleri algılarına göre nasıl ifade etmektedir?” sorusuna ait bulgular şu şekildedir:

Tablo 5: Kurgusal Metin Öncesi Değerlendirme Formuna Göre K1 Öğrencisine Ait Bulgular

<i>K1</i>	<i>Öğrenci, deyimi TDK Deyim Sözlüğüne uygun kullanmıştır.</i>	<i>Öğrenci, deyimi cümle içerisinde anlamına uygun kullanmıştır.</i>
<i>Göze Girmek</i>	1	3
<i>Pabucu Dama Atılmak</i>	1	3
<i>Gözü Yolda Kalmak</i>	1	3
<i>Karnı Zil Çalmak</i>	3	3
<i>Etekleri Zil Çalmak</i>	1	1
<i>Çizmeyi Aşmak</i>	1	3

K1 öğrencisinin kurgusal metin öncesi deyimler ile ilgili bulgularına bakıldığında, deyimlerin anlamını TDK Güncel Sözlüğe göre betimlemekte zorlandığı, 6 deyim içerisinde sadece “karnı zil çalmak” deyiminin anlamını betimleyebildiği, “deyimi cümle içerisinde anlamına uygun kullanma” bölümüne bakıldığında, K1 öğrencisinin “etekleri zil çalmak” deyimini cümle içerisinde betimleyemediği, diğer deyimleri cümle içerisinde betimleyebildiği görülmüştür. Bu bilgiler ışığında K1’in, bir deyim hariç diğer deyimlerin anlamını bilemediği ama deyimlerin çoğunu cümle içerisinde kullanabilme yönünden başarılı olduğu tespit edilmiştir. K1 öğrencisine ait deyimlerin anlamını yazma ve bu deyimleri cümle içerisinde kullanma ile ilgili örnek bazı cümleler şu şekildedir:

➤ *Etekleri zil çalmak:*

Anlam: Çok işi olup onları yetiştirmeye çalışmak.

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Year: 2 - Number: 2 p. 115-134, Fall 2024

Cümle: *Misafır geleceğini duyunca etekleri zil çaldı.*

K1 öğrencisinin, hem deyim anlamını bilmediği hem de deyim cümle içinde kullanamadığı görülmüştür.

➤ *Karnı zil çalmak:*

Anlam: *Birinin çok açılmış olması.*

Cümle: *Saatlerdir bir şeyler yemediği için artık karnı zil çalıyordu.*

K1 öğrencisinin, hem deyim anlamını bildiği hem de deyim cümlede kullanabildiği görülmüştür. K1'in sadece bu deyim anlamını bildiği, bunun dışındaki 5 deyim de anlamını betimleyemediği tablo 5'de görülmektedir. Bunun dışında öğrencinin, anlamını bilmediği deyimleri cümle içerisinde betimleyebildiği tespit edilmiştir.

Tablo 6: Kurgusal Metin Öncesi Değerlendirme Formuna Göre K2 Öğrencisine Ait Bulgular

K2	Öğrenci, deyim TDK Deyim Sözlüğüne uygun kullanmıştır.	Öğrenci, deyim cümle içerisinde anlamına uygun kullanmıştır.
<i>Göze Girmek</i>	2	3
<i>Pabucu Dama Atılmak</i>	2	3
<i>Gözü Yolda Kalmak</i>	2	3
<i>Karnı Zil Çalmak</i>	3	3
<i>Etekleri Zil Çalmak</i>	2	1
<i>Çizmeyi Aşmak</i>	1	3

Tablo 6 incelendiğinde, K2'nin "karnı zil çalmak" deyim anlamını TDK Deyim Sözlüğüne göre betimleyebildiği, "çizmeyi aşmak" deyim anlamını betimleyemediği ve diğer 4 deyim anlamını az betimleyebildiği, deyim cümle içerisinde kullanma becerisi yönünden ise "etekleri zil çalmak" deyim hariç diğer bütün deyimleri, cümlede kullanabildiği tespit edilmiştir. K2 öğrencisine ait deyimlerin anlamını yazma ve bu deyimleri cümle içerisinde kullanma ile ilgili örnek bazı cümleler şu şekildedir:

➤ *Çizmeyi aşmak:*

Anlam: *Sınırı geçmektir.*

Cümle: *Yaptıklarıyla artık çizmeyi aşmıştı.*

K2'nin deyim anlamını betimlemede TDK'nin sözlüğüne uygun bir cevap yazamadığı fakat deyim cümle içerisinde kullanma yönünden başarılı olduğu görülmektedir. Nitekim öğrencinin, deyim anlamına yazdığı ifadeye bakıldığında anlam olarak çok manaları ihtiva edebileceği görülmektedir.

➤ *Gözü yolda kalmak:*

Anlam: *Beklemek.*

Cümle: *Karabük'ten gelecek olan yeğenini gözleri yolda bekliyor.*

K2'nin deyim anlamını betimlemede TDK Deyim sözlüğüne uygun bir anlamı tam olarak yazamadığı fakat deyim cümle içerisinde kullanma yönünden başarılı olduğu görülmektedir.

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Year: 2 - Number: 2 p. 115-134, Fall 2024

Öğrencinin, deyimini anlamını belirlemede yazdığı cümle, deyimini anlamını sağlıklı olarak ifade edemediği, deyimini anlamının TDK sözlüğündeki anlamına tam olarak uymadığı ve farklı anlamlar taşıyabildiği görülmektedir.

Tablo 7: Kurgusal Metin Öncesi Değerlendirme Formuna Göre K3 Öğrencisine Ait Bulgular

K3	Öğrenci, deyimini TDK Deyim Sözlüğüne uygun kullanmıştır.	Öğrenci, deyimini cümle içerisinde anlamına uygun kullanmıştır.
<i>Göze Girmek</i>	3	3
<i>Pabucu Dama Atılmak</i>	2	2
<i>Gözünü Yolda Kalmak</i>	2	3
<i>Karnı Zil Çalmak</i>	3	3
<i>Etekleri Zil Çalmak</i>	3	3
<i>Çizmeyi Aşmak</i>	2	3

Tablo 7 incelendiğinde K3'ün "karnı zil çalmak", göze girmek" ve "etekleri zil çalmak" deyimlerinin anlamlarını, TDK Deyim Sözlüğüne göre iyi betimlediği, diğer 3 deyimini anlamını iyi betimleyemediği, deyimleri cümle içerisinde kullanma yönünden "pabucu dama atılmak" deyimini hariç diğer deyimleri cümle içerisinde iyi betimlediği tespit edilmiştir. Pabucu dama atılmak deyimini, cümlede iyi betimleyemediği görülmektedir. K3'ün deyimleri anlamlandırması ve cümle içerisinde kullanma yönünden K1 ve K2'ye göre daha iyi bir seviyede olduğu, deyimlerin anlamını betimlemesi ve cümle içerisinde kullanmasından anlaşılmaktadır. K3 öğrencisine ait deyimlerin anlamını yazma ve bu deyimleri cümle içerisinde kullanma ile ilgili örnek bazı cümleler şu şekildedir:

➤ *Pabucu dama atılmak:*

Anlam: Ondan vazgeçmektir.

Cümle: Pabucum dama atıldı.

K3'ün deyimini anlamını, TDK Deyim Sözlüğüne göre tam olarak betimleyemediği ve cümle içerisinde kullanırken tam bir betimleme yapamadığı görülmektedir. TDK Deyim Sözlüğüne göre "pabucu dama atılmak" deyimini anlamı: kendisinden üstün birinin çıkmasıyla gözden düşmek, şeklinde ifade edilmektedir. K3'ün yazdığı anlamdan yola çıkmak kaidesiyle birinin gözden düşmesi, ondan vazgeçmek gibi bir anlamı içinde barındırıp barındırmaması akılda soru işareti bıraktığından deyimini anlamının tam olarak betimlenemediği anlaşılmaktadır. Nitekim her pabucu dama atılma durumunda, vazgeçme durumu ortaya çıkmamaktadır.

➤ *Gözünü girmek:*

Anlam: Birinin gözünde, aklında iyi kalmasıdır.

Cümle: Azim etti ve en sonunda hocasının gözünü girmeyi başardı.

K3'ün, deyimini hem anlamını yazmada hem de deyimini cümle içerisinde kullanma yönünden betimlemeyi iyi yaptığı görülmektedir.

Tablo 8: Kurgusal Metin Öncesi Değerlendirme Formuna Göre E1 Öğrencisine Ait Bulgular

E1	Öğrenci, deyimini TDK Deyim Sözlüğüne uygun kullanmıştır.	Öğrenci, deyimini cümle içerisinde anlamına uygun kullanmıştır.
----	---	---

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Year: 2 - Number: 2 p. 115-134, Fall 2024

	Sözlüğüne uygun kullanmıştır.	içerisinde anlamına uygun kullanmıştır.
<i>Göze Girmek</i>	1	3
<i>Pabucu Dama Atılmak</i>	1	1
<i>Gözü Yolda Kalmak</i>	2	3
<i>Karnı Zil Çalmak</i>	3	3
<i>Etekleri Zil Çalmak</i>	3	3
<i>Çizmeyi Aşmak</i>	1	1

Tablo 8'e bakıldığında E1'in "karnı zil çalmak" ve "etekleri zil çalmak" deyimlerin anlamını betimleyebildiği, "gözü yolda kalmak" deyimini iyi betimleyemediği ve bunun dışındaki 3 deyim anlamını betimleyemediği tespit edilmiştir. E1'in deyimleri cümle içerisinde kullanma becerisi yönünden iyi olduğu ve "pabucu dama atılmak" deyimini hariç diğer 4 deyim cümlede iyi betimlediği, "çizmeyi aşmak" deyimini ise betimleyemediği görülmüştür. E1 öğrencisine ait deyimlerin anlamını yazma ve bu deyimleri cümle içerisinde kullanma ile ilgili örnek bazı cümleler şu şekildedir:

➤ *Çizmeyi aşmak:*

Anlam: O konu üzerinde ustalaşmak, alışmaktır.

Cümle: Eskiden kötü çiziyordum, deneye deneye çizmeye alıştım.

E1'in "çizmeyi aşmak" deyiminin hem anlamını hem de cümlede kullanımını betimleme yönünden başarısız olduğu görülmektedir.

➤ *Etekleri zil çalmak:*

Anlam: Mutlu olmak, çok heyecanlanmaktır.

Cümle: Karne günü yaklaştıkça eteklerim zil çalıyor.

E1'in "etekleri zil çalmak" deyiminin TDK Deyim Sözlüğüne göre ikinci anlamını verecek şekilde bir tanıma gittiği ve deyimini, bu anlamı sağlayacak şekilde cümle içerisinde betimlediği görülmüştür. E1'in deyimleri cümlede betimlemede "pabucu dama atılmak" ve "çizmeyi aşmak" deyimleri genel olarak başarılı olduğu tespit edilmiştir. Nitekim E1 bu 2 deyim anlamını da yazamamıştır.

Tablo 9: Kurgusal Metin Öncesi Değerlendirme Formuna Göre E2 Öğrencisine Ait Bulgular

E2	Öğrenci, deyim TDK Deyim Sözlüğüne uygun kullanmıştır.	Öğrenci, deyim cümle içerisinde anlamına uygun kullanmıştır.
<i>Göze Girmek</i>	1	1
<i>Pabucu Dama Atılmak</i>	1	1
<i>Gözü Yolda Kalmak</i>	1	1
<i>Karnı Zil Çalmak</i>	3	3
<i>Etekleri Zil Çalmak</i>	3	3
<i>Çizmeyi Aşmak</i>	1	1

Tablo 9 incelendiğinde E2'nin "karnı zil çalmak" ve "etekleri zil çalmak" deyimleri hariç diğer 4 deyim hem anlamını betimleyemediği hem de deyimini, cümle içerisinde betimleyemediği

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Year: 2 - Number: 2 p. 115-134, Fall 2024

tespit edilmiştir. E2 öğrencisine ait deyimlerin anlamını yazma ve bu deyimleri cümle içerisinde kullanma ile ilgili örnek bazı cümleler şu şekildedir:

➤ *Etekleri zil çalmak:*

Anlam: Birinin çok mutlu olmasıdır.

Cümle: Ablamın doğum günü olmasından dolayı eteklerim zil çalıyor.

E2'nin deyim anlamını TDK Deyim Sözlüğüne göre betimleyebildiği ve deyime uygun bir cümle kurabildiği görülmektedir.

➤ *Pabucu dama atılmak:*

Anlam: Bir şeyi sevip daha sonra sevmemektir.

Cümle: Pabucumu dama attılar.

E2'nin “pabucu dama atılmak” deyim anlamını TDK Deyim Sözlüğüne göre betimleyemediği ve buna bağlı olarak deyim cümlede kullanımının istenilen betimleme seviyesinde olmadığı görülmektedir.

Genel olarak yorumlamak gerekirse kurgusal metinler okunmadan evvel öğrencilerin, deyimlerin anlamını TDK Deyim Sözlüğüne göre tam olarak betimleyemediği, öğrencilerin çoğunun deyimleri cümle içerisinde betimleyebilme yönünden iyi oldukları tablodaki bulgulardan tespit edilmiştir.

- Araştırmanın “Kurgusal metinler okunduktan sonra öğrencilerin, deyimleri algılamasında bir değişiklik meydana gelmekte midir?” sorusuna ait bulgular şu şekildedir:

Tablo 10: Kurgusal Metin Sonrası Değerlendirme Formuna Göre K1 Öğrencisine Ait Bulgular

<i>K1</i>	<i>Öğrenci, deyim TDK Deyim Sözlüğüne uygun kullanmıştır.</i>	<i>Öğrenci, deyim cümle içerisinde anlamına uygun kullanmıştır.</i>	<i>Öğrenci, deyime uygun bir görsel çizmiştir.</i>
<i>Göze Girmek</i>	3	3	3
<i>Pabucu Dama Atılmak</i>	3	3	3
<i>Gözü Yolda Kalmak</i>	3	3	3
<i>Karnı Zil Çalmak</i>	3	3	3
<i>Etekleri Zil Çalmak</i>	3	3	3
<i>Çizmeyi Aşmak</i>	2	3	3

Tablo 10 incelendiğinde kurgusal metin okunduktan sonra K1'in “çizmeyi aşmak” deyim hariç deyimlerin anlamını, TDK Deyim Sözlüğündeki anlamına uygun betimlediği, deyimleri cümle içerisinde kullanabildiği ve deyimlere uygun görseller çizemediği görülmüştür. K1'in kurgusal metin öncesi “çizmeyi aşmak” deyim anlamını betimleyemediği, kurgusal metin sonrası bu deyim anlamını detaylı olmamakla birlikte betimleyebildiği tespit edilmiştir. Kurgusal metin öncesi, “karnı zil çalmak” hariç diğer deyimlerin anlamını betimleyemediği, K1 kurgusal metin öncesi ve sonrası

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Year: 2 - Number: 2 p. 115-134, Fall 2024

deyimleri, cümle içerisinde kullanma yönünden iyi olduğu görülmüştür. K1 öğrencisine ait deyimlerin anlamını yazma ve bu deyimleri cümle içerisinde kullanma ile ilgili örnek bazı cümleler şu şekildedir:

➤ *Pabucu dama atılmak:*

Anlam: Birinin veya bir şeyin değerini kaybetmesidir.

Cümle: Bozuk et sattığı için kasabın pabucu dama atıldı.

➤ *Gözü yolda kalmak:*

Anlam: Çok ama çok özlemek veya merak etmektir.

Cümle: Üç yıldır görmediği oğlunu kapının önünde gözleri yolda bekliyor.

K1'e ait bazı deyim görselleri şu şekildedir:

Görsel 1: Kurgusal Metin Sonrası K1'e Ait Bazı Deyimlerin Görsel Çizimleri

Tablo 11: Kurgusal Metin Sonrası Değerlendirme Formuna Göre K3 Öğrencisine Ait Bulgular

K2	Öğrenci, deyim TDK Deyim Sözlüğüne uygun kullanmıştır.	Öğrenci, deyim cümle içerisinde anlamına uygun kullanmıştır.	Öğrenci, deyim uygun bir görsel çizmiştir.
<i>Göze Girmek</i>	3	3	3
<i>Pabucu Dama Atılmak</i>	3	3	3
<i>Gözü Yolda Kalmak</i>	3	3	3
<i>Karnı Zil Çalmak</i>	3	3	3
<i>Etekleri Zil Çalmak</i>	3	3	3
<i>Çizmeyi Aşmak</i>	3	3	3

Tablo 11'e bakıldığında K2'nin kurgusal metin sonrası deyimlerin anlamını TDK Deyim Sözlüğüne göre betimlediği, bu deyimleri cümle içerisinde kullanabildiği ve deyimler ile ilgili uygun görsel çizemediği görülmüştür. Kurgusal metin öncesi "çizmeyi aşmak" deyiminin anlamını betimleyemediği, "karnı zil çalmak" deyimini hariç diğer 4 deyim anlamını, TDK Deyim Sözlüğüne

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Year: 2 - Number: 2 p. 115-134, Fall 2024

göre tam olarak betimleyemediği tespit edilmiştir. K2'nin kurgusal metin öncesi “etekleri zil çalmak” deyimini ile ilgili yanlış cümle kurduğu, kurgusal metin sonrası ise bütün deyimleri cümle içerisinde betimleyebildiği görülmüştür. K2 öğrencisine ait deyimlerin anlamını yazma ve bu deyimleri cümle içerisinde kullanma ile ilgili örnek bazı cümleler şu şekildedir:

➤ *Pabucu dama atılmak:*

Anlam: Birinin eski değerini kaybetmesidir.

Cümle: Yaptıkları yüzünden pabucu artık dama atılmıştı.

➤ *Göze girmek:*

Anlam: Birinin davranışlarıyla ilgi kazanmasıdır.

Cümle: Küçük kardeşim yaptıklarıyla babamın gözüne girdi.

K2'ye ait bazı deyim görselleri şu şekildedir:

Görsel 2: Kurgusal Metin Sonrası K2'ye Ait Bazı Deyimlerin Görsel Çizimleri

Tablo 12: Kurgusal Metin Sonrası Değerlendirme Formuna Göre K3 Öğrencisine Ait Bulgular

K3	Öğrenci, deyim TDK Deyim Sözlüğüne uygun kullanmıştır.	Öğrenci, deyim cümle içerisinde anlamına uygun kullanmıştır.	Öğrenci, deyim uygun bir görsel çizmiştir.
<i>Göze Girmek</i>	3	3	3
<i>Pabucu Dama Atılmak</i>	3	3	3
<i>Gözü Yolda Kalmak</i>	3	3	3
<i>Karnı Zil Çalmak</i>	3	3	3
<i>Etekleri Zil Çalmak</i>	3	3	3
<i>Çizmeyi Aşmak</i>	3	3	3

Tablo 12'ye bakıldığında K3'ün kurgusal metin sonrası deyimlerin anlamını TDK Deyim Sözlüğüne göre betimlediği, bu deyimleri cümle içerisinde kullanabildiği ve deyimler ile ilgili uygun görsel çizebildiği görülmüştür. Kurgusal metin öncesi çalışmasında K3, “pabucu dama atılmak” deyiminin hem anlamını hem de deyim cümlede tam olarak betimleyemediği görülmüştü. “Gözü yolda kalmak” ve “çizmeyi aşmak” deyimlerinin ise anlamını TDK Deyim Sözlüğüne göre betimleyemediği, kurgusal metin sonrası ise bütün deyimlerin anlamını ve cümlede kullanımını tam olarak yaptığı tespit edilmiştir. Bu anlamda K3'ün kurgusal metinler ile birlikte deyimlerin anlamını

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Year: 2 - Number: 2 p. 115-134, Fall 2024

anlamada ve bu deyimleri cümlede kullanmada, deyimler ile ilgili görsel çizimler yapabildiği anlaşılmıştır. K3 öğrencisine ait deyimlerin anlamını yazma ve bu deyimleri cümle içerisinde kullanma ile ilgili örnek bazı cümleler şu şekildedir:

➤ *Karnı zil çalmak:*

Anlam: Bir kişinin aşırı derecede açılmış olmasıdır.

Cümle: Verdiğimiz siparişler ne vakit gelecek, karnım zil çalıyor.

➤ *Etekleri zil çalmak:*

Anlam: Birinin bir durumdan dolayı çok mutlu olmasıdır.

Cümle: Onların sevincini görünce onun da etekleri zil çaldı.

K2'ye ait bazı deyim görselleri şu şekildedir:

Görsel 3: Kurgusal Metin Sonrası K3'e Ait Bazı Deyimlerin Görsel Çizimleri

Tablo 13: Kurgusal Metin Sonrası Değerlendirme Formuna Göre E1 Öğrencisine Ait Bulgular

<i>E1</i>	<i>Öğrenci, deyimi TDK Deyim Sözlüğüne uygun kullanmıştır.</i>	<i>Öğrenci, deyimi cümle içerisinde anlamına uygun kullanmıştır.</i>	<i>Öğrenci, deyimine uygun bir görsel çizmiştir.</i>
<i>Göze Girmek</i>	3	3	3
<i>Pabucu Dama Atılmak</i>	3	3	3
<i>Gözü Yolda Kalmak</i>	3	3	3
<i>Karnı Zil Çalmak</i>	3	3	3
<i>Etekleri Zil Çalmak</i>	3	3	3
<i>Çizmeyi Aşmak</i>	3	3	3

Tablo 13 incelendiğinde, E1'in hem deyimlerin anlamını TDK Deyim Sözlüğüne göre betimleyebildiği hem de deyimleri cümle içerisinde kullanabildiği ve deyimler ile ilgili görsel çizimler yapabildiği tespit edilmiştir. Kurgusal metin öncesi, “göze girmek”, “pabucu dama atılmak”, “çizmeyi aşmak” deyimlerinin anlamını betimleyemediği, “pabucu dama atılmak” ve “çizmeyi aşmak” deyimlerini cümle içerisinde kullanamadığı görülürken kurgusal metin sonrası bütün deyimlerin, hem anlamını betimlediği hem de cümlede kullanabildiği görülmüştür. E1'in, deyimlere uygun görsel çiziminde iyi olduğu yaptığı deyim çizimlerinden anlaşılmıştır. E1 öğrencisine ait deyimlerin anlamını yazma ve bu deyimleri cümle içerisinde kullanma ile ilgili örnek bazı cümleler şu şekildedir:

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Year: 2 - Number: 2 p. 115-134, Fall 2024

➤ *Etekleri zil çalmak:*

Anlam: Yapılan bir işten dolayı bir kişinin çok mutlu olmasıdır.

Cümle: Hayırlı bir haber mi var ki eteklerin zil çalıyor.

➤ *Çizmeyi aşmak:*

Anlam: Bilmediği, anlamadığı konular hakkında fikir beyan etmektir.

Cümle: Son yaptığı yorumlarla iyice çizmeyi aşmıştı.

K2'ye ait bazı deyim görselleri şu şekildedir:

Görsel 4: Kurgusal Metin Sonrası E1'e Ait Bazı Deyimlerin Görsel Çizimleri

Tablo 14: Kurgusal Metin Sonrası Değerlendirme Formuna Göre E2 Öğrencisine Ait Bulgular

E2	Öğrenci, deyimi TDK Deyim Sözlüğüne uygun kullanmıştır.	Öğrenci, deyimi cümle içerisinde anlamına uygun kullanmıştır.	Öğrenci, deyimine uygun bir görsel çizmiştir.
<i>Göze Girmek</i>	3	3	1
<i>Pabucu Dama Atılmak</i>	3	3	1
<i>Gözü Yolda Kalmak</i>	3	3	1
<i>Karnı Zil Çalmak</i>	3	3	1
<i>Etekleri Zil Çalmak</i>	3	3	1
<i>Çizmeyi Aşmak</i>	3	3	1

Tablo 14 incelendiğinde E2'nin deyimlerin anlamını TDK Deyim Sözlüğüne göre betimlemede ve deyimleri cümle içerisinde kullanmada iyi olduğu tespit edilmiştir. Kurgusal metin öncesi, öğrencinin “etekleri zil çalmak” ve “karnı zil çalmak” deyimleri hariç diğer deyimlerin anlamını betimleyemediği ve bu deyimleri cümlede kullanamadığı görülürken kurgusal metin sonrası bütün deyimleri hem anlam olarak hem de cümlede kullanım olarak mesafe aldığı görülmüştür. E2, deyimlere uygun görsel çizme basamağını boş bırakmıştır. E2 öğrencisine ait deyimlerin anlamını yazma ve bu deyimleri cümle içerisinde kullanma ile ilgili örnek bazı cümleler şu şekildedir:

➤ *Çizmeyi aşmak:*

Anlam: Her insan bilgisi kadar konuşmalı, aklının ermediği konularda konuşmamalıdır.

Cümle: Futbolcu, hakeme akıl vermeye kalkınca hakem sinirli olarak çizmeyi aşma, dedi.

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Year: 2 - Number: 2 p. 115-134, Fall 2024

➤ Göze girmek:

Anlam: Birinin, başka birinin kalbinde ve aklında kıymet kazanmasıdır.

Cümle: Öğretmenine temizlik konusunda yardım ederek öğretmenin gözüne girdi.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Deyimleri, ortaokul 6. sınıf öğrencilerinin algılarına göre incelemeyi amaçlayan bu çalışmada, öğrencilerin deyimleri nasıl algılayıp yorumladıklarına bakılmıştır. Çalışma bağlamında öğrencilerin deyimleri, kurgusal metin öncesi ve kurgusal metin sonrası algılamalarının birbirinden farklı olduğu görülmüştür. Kurgusal metin öncesi 5 öğrencinin de deyimleri TDK Deyim Sözlüğüne göre betimlemede zorlandıkları ve bu deyimleri, cümle içerisinde kullanmada yeterli olmadıkları tespit edilmiştir. Kurgusal metin sonrası ise bütün öğrencilerin, deyimleri TDK Deyim Sözlüğüne göre betimleyebildikleri ve cümle içerisinde kullanabildikleri saptanmıştır. Çalışmada öğrencilerin, deyimlere uygun görsel çizmede iyi oldukları, E2 hariç diğer 4 öğrencinin, deyimlere uygun görseller çizebildikleri görülmüştür.

Onan ve Özçakmak (2014: 16), deyimlerin terimleştirme işlevinden yararlanılarak sunulması, öğrencilerin dikkatlerinin, deyim metin içerisindeki kullanım bağlamına çekilmesi ve hatta deyim anlamından yola çıkarak drama çalışmalarının yapılması gerektiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda deyimleri, öğrencilerin algılarına göre inceleyen bu çalışmada öğrencilere kurgusal metin öncesi deyimlerin anlamını betimletme ve cümle içerisinde kullanma ve kurgusal metin sonrası yine deyimlerin anlamını betimletme, cümlede kullanma ve deyim ile ilgili görsel çizdirme yönünden öğrencilerin deyimlere karşı ilgisini hem artırma hem de deyimleri benimsemelerine yardımcı olmaktadır. Nitekim deyimler soyut manalara haiz olduklarından deyimlerin, öğrencilerin algılamalarına yardımcı olacak şekilde somutlaştırılması hem deyim öğrenilmesini hem de benimsenmesini kolaylaştıracaktır.

Deyimler, karmaşık ve uzun anlatımları daha kolay ve kısa bir hâle getirerek dilin zenginliğini ortaya koymakta ve o dilin anlatım gücünü kavi yapan söz öbekleridir. Deyim, bir dilin akılcı ve zihinsel bir ürünüdür (Şalvarlı, 2010: 82). Bu bilgiler ışığında yapılan çalışmada öğrencilerin, deyimleri nasıl algıladıkları ve yorumladıklarını ortaya koymak ve hatta deyim görselini, öğrencinin zihnindeki hâlinin kâğıda somut olarak çizmesine imkân tanımak öğrencinin, deyim olan bakış açısını olumlu etkilediğine çalışmanın bulguları ortaya koymaktadır. Nitekim deyim, öğrenciye bir kurgusal metin üzerinden yani deyim ortaya çıkma hikâyesi üzerinden anlatıldığı vakit hem öğrencinin merakını hem de o deyim akılda kalıcılığının artmasına vesile olmaktadır. Nihayetinde deyim, soyut bir manada iken kurgusal metin yardımı ile öğrencinin algılamasını kolaylaştıracak bir hâle gelmektedir.

Gün vd. (2021: 63), bir ulusun kültür mirası olan deyimlerin, ek çalışma kâğıtları yardımı ile ve kâğıtlarda deyim görselinin ve hikâyesinin yer almasıyla öğrencilerin, deyimleri daha kolay öğrenebildiğini belirtmektedir. Deyimlerin, öğrencilerin algılarına göre incelendiği bu çalışmada, deyim hikâyesinin okunmasından sonra öğrencinin deyim anlamını daha iyi betimlediği ve deyim cümle içerisinde kolaylıkla kullanabildiği, kurgusal metin öncesi öğrencilerin, deyimlerin anlamını yazmakta zorlandıkları görülmüştür. Kurgusal metin sonrası öğrenciler, deyim görselini çizerek bu deyim kendi zihinlerinde nasıl algıladıklarının somut hali de ortaya çıkmıştır. Nitekim öğrencinin üretici görsel zekâ becerisi de bu anlamda mesafe almıştır.

Varışoğlu vd. (2014: 12), deyimlerin karikatür ile öğretilmesinin deyimlerin daha kolay öğrenilmesine katkı sağladığını belirtmektedir. Toygar ve Şengül (2024: 14), dijital hikâye kullanılarak deyim öğretmenin eğlenceli, öğretici ve kolaylaştırıcı olduğunu, deyim öğreniminin

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Year: 2 - Number: 2 p. 115-134, Fall 2024

kalıcılığını arttırdığını ifade etmektedir. Örgü (2003), görsel yardımı ile deyimlerin daha kolay öğretilbildiğini yaptığı çalışma ile tespit etmiştir. Bu bilgiler ışığında deyimlerin öğretiminde hikâye okuma ve deyim görselleştirme, deyim hem öğrenilmesini kolaylaştırmakta hem de deyim öğrenme sürecini eğlenceli hale getirmektedir. Kurgusal metin sonrası öğrencilerin, deyimlerin anlamını betimlemede zorlanmamaları ve deyimleri cümle içerisinde kolaylıkla kullanmaları, deyim ile ilgili görseller çizebilmeleri buna kuvvetli delil olmaktadır.

Tek ve Uysal (2021: 13), yaptığı araştırmada deyim öğretimi yapılırken deyim hikâyesi ile birlikte verilmesinin o deyim öğrenilmesine yardımcı olduğunu tespit etmekte ve bunu yaptığı araştırmanın ön test ve son test bulguları ile ortaya koymaktadır. Nitekim yapılan çalışma ile öğrencilerin kurgusal metin öncesi deyimlerin anlamını betimleme becerileri ile kurgusal metin sonrası deyimlerin anlamını betimleme becerileri arasında farklılıklar net bir şekilde görülmüştür. Kurgusal metin sonrası öğrencilerin kurdukları cümleler ile deyim cümledeki bağlamına uygun olduğu öğrencilerin cümlelerinden anlaşılmıştır. Öğrencilerin, deyim görsel olarak çizmesi deyim nasıl algıladığını gösterme noktasında önemli bir basamak oluşturmaktadır. Bu sebeple deyim anlamını kurgusal metin yardımı ile kavratmak, deyim cümle içerisinde kullanarak deyim anlamını pekiştirmek ve deyim görselini öğrenciye çizdirerek deyim zihinde somutlaştırmak yönünden bu araştırma önemli bir teşkil etmektedir. Araştırmanın sonucundan hareketle aşağıdaki önerilerde bulunmaktadır:

- Deyim öğretimi yapılırken o deyim ortaya çıkış hikâyesi öğrencilere okutulabilir.
- Bir ders esnasında en fazla iki deyim ile ilgili etkinlik çalışması yapılabilir. Çünkü sayının artması öğrenmeyi karmaşık bir hale getirebilir.
- Öğrencilere hem deyim görseli çizdirilmeli hem de deyim cümle içerisinde kullanımı öğrencilere yaptırılmalı. Öğrenciler, bu yönde teşvik edilebilir.
- Ders kitaplarında, deyimler ile ilgili daha fazla uygulamalı etkinliklere yer verilebilir.
- Deyimler ile ilgili uygulamalı çalışmalar yok denecek kadar az, bu sebepten dolayı deyimler ile ilgili daha çok eylem araştırmaları yapılabilir.

Yazarlık Katkısı

Bu makale, her bir yazarın % 50 hak sahibi olduğu Dr. Fesih SARIGÜL ve Prof. Dr. Zekerya BATUR tarafından ortaklaşa yazılmıştır.

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Year: 2 - Number: 2 p. 115-134, Fall 2024

KAYNAKÇA

- Aksan, Doğan (2000). *Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: T.D.K. Yayınları.
- Aksan, Doğan (2015). *Türkçenin Sözcük Varlığı*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aksoy, Ömer Asım (1988). *Atasözleri, Deyimler*. Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten-1962. Ankara: TDK Yayınları.
- Batur, Zekerya (2011). Atasözü ve Deyimlerde Kadın ve Kadının Sosyo-Psikolojik Özellikleri. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 6(3), 577-584.
- Büyükcüstün, Şener (2016). *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Cacciari, Cristina - Levorato, Maria (1989). How Children Understand İdioms in Discourse. *Journal of Child Language*, 16, 387-405.
- Chang, Çengguang (2006). Idiomatic Expressions in English: a Textual Analysis. *Sun Yat-sen University, ResearchGate*.
- Creswell, John (2017). *Araştırma Deseni Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları*. (S. B. Demir, Çev.) Ankara: Eğiten Kitap.
- Çakmakçı, Can (2018). Türk Atasözleri ve Deyimlerindeki Kelime Serveti ve Kavram Geliştirme Sürecinde Kullanımları. *ZfWT*, 10(3), 148-168.
- Demirkazık, Halil İbrahim (2013). "El Arkası Yerde" Deyimi ve Bu Deyimin Divan Şiirindeki Kullanımı. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(4), 617-633.
- Doğan, Yusuf (2013). *Dinleme Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Ertuğrul, Ahmet (2005). *Yeni Müfredata Göre Edebi Kavramlar Sözlüğü*. İstanbul: Zambak Yayınları.
- Eroğlu, Süleyman (2014). 15. Yüzyıl Türk Mevlit Edebiyatında Atasözleri ve Deyimler. *TÜBAR*, 100-151.
- Gibbs, Raymond (1991). Semantic Analyzability in Children's Understanding of İdioms. *Journal of Speech and Hearing Research*, 34, 613-620.
- Güneş, Firdevs (2013). Türkçede Metin Öğretimi Yerine Metinle Öğrenme. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(11), 603-637.
- Gün, Mesut – Tanrıku, Lokman – Türk, Aslıhan (2021). Yabancılara Türkçe Öğretimi Alanında Ek Çalışma Kağıtları İle Deyim Öğretimi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (23), 49-64.
- İçel, Hatice (2009). Türkçede Atasözü-Deyim İlişkisi. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 97(687), 205-212.
- Johnson, Andrew (2005). *A Short Guide to Action Research*. USA: Pearson Publishing.
- Karasar, Niyazi (2008). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Year: 2 - Number: 2 p. 115-134, Fall 2024

- Kaya, Bayram Ali (1999). Azmi Zade Haleti Divanında Atasözleri ve Deyimler. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 118, 149-168.
- Kaya, Bayram Ali (2011). Atasözleri ve Deyimlerin Dîvân Şiirinde Kullanımı ile Dîvânların Bu Söz Varlıklarımız Bakımından Önemi. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 6, 11-54.
- Kolaç, Emine (2003). İlköğretim 4. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarının Öğretmen Görüşlerine Dayalı Olarak Değerlendirilmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(1), 105-137.
- Mete, Filiz (2014). Kültürel Ortaklığın Göstergesi Deyimlerin Öğretimi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, 21(2), 113-128.
- MEB (2006). İlköğretim Türkçe Dersi (6, 7, 8. Sınıflar) Öğretim Programı.
- Onan, Bilginer - Özçakmak, Hüseyin (2014). Türkçe Deyimlerde Dil Farkındalığı ve İşlevsel Dil Kullanımı. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 2(1), 1-22.
- Örge, Funda (2003). *İlköğretim I. Kademe Beşinci Sınıfta Deyimlerin Öğretimine İlişkin Kullanılabilecek Aktivitelere Yönelik Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özbay, Murat - Akdağ, Erhan (2013). Deyimlerin Öğretiminde Aktif Öğrenmenin Etkisi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 1(2), 46-54.
- Romero, Leonor, Tettamanti, Marco, Cappa, Stefano, Papagno, Costanza (2008). Idiom Comprehension: A Prefrontal Task? *Cerebral Cortex*, 18, 162-170.
- Senemoğlu, Nuray (2009). *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Şalvarlı, Başak (2010). *Türkçe Deyim Öğretimi İçin Metin Hazırlama*, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şahin, Erdal (2014). Türkçede Para Birimleriyle İlgili Deyimler ve Bunların Anlam Bilimsel Karşılaştırılması. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(9), 953-968.
- Tek, Selda – Uysal, Bilal (2021). Deyimlerin Hikâyesini Bilmenin Yedinci Sınıf Öğrencilerinin Yazılı Anlatımlarında Deyim Kullanımına Etkileri. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 16, 260-274.
- Toygar, Yavuz Selim – Şengül, Kübra (2024). Ortaokul Öğrencilerine Deyim Öğretiminde Dijital Öykü Kullanımının Başarıya ve Kalıcılığa Etkisi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 12(4), 710-727.
- Varişoğlu, Behice – Şeref, İzzet – Gedik, Mehmet – Yılmaz, İsa (2014). Deyim ve Atasözlerinin Öğretilmesinde Görsel Bir Araç Olarak Karikatürlerin Başarıya Etkisi. *Karadeniz Araştırmaları*, (41), 226-242.